

*CZEMU BOJAŻLIWI JESTEŚCIE,
MAŁEJ WIARY?*

Ks. ANDRZEJ
TULEJ

*CZEMU BOJAŹLIWI JESTEŚCIE,
MAŁEJ WIARY?*

EWANGELICZNE OPOWIADANIA
**O BURZY
NA JEZIORZE**

(Mk 4,35-41, Mt 8,23-27, Łk 8,22-25)

TYNIEC
WYDAWNICTWO BENEDYKTYNÓW

Recenzenci:

ks. prof. dr hab. Roman Bartnicki
prof. dr hab. Tomasz Maria Dąbek OSB

Na okładce:

Matthijs Bril, *Chrystus ucisza burzę*, 1581 r., Watykan

Redakcja:

Elżbieta Wiater

Imprimi potest: Opactwo Benedyktynów

L.dz. 103/2021, Tyniec, dnia 16.07.2021

† o. Szymon Hiżycki OSB, opat tyniecki

Wydanie pierwsze: Kraków 2021

ISBN 978-83-8205-118-6

© Copyright by Ks. Andrzej Tulej

© Copyright by Tyniec Wydawnictwo Benedyktynów

ul. Benedyktyńska 37, 30-398 Kraków

tel. +48 (12) 688-52-90, tel./fax: +48 (12) 688-52-95

e-mail: wydawnictwo@tyniec.com.pl

zamowienia@tyniec.com.pl

www.tyniec.com.pl

Druk i oprawa:

Tyniec Wydawnictwo Benedyktynów

druk@tyniec.com.pl

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów.	7
Wstęp	11
Oryginalność opowiadań ewangelicznych.	23
Porównanie z opowiadaniem o Jonaszu	35
W poszukiwaniu formy pierwotnej	47
Redakcja opowiadania Marka	59
Redakcja opowiadania Mateusza	73
Redakcja opowiadania Łukasza.	81
Teologia przekazu pierwotnego.	89
Teologia narracji Markowej	97
Teologia narracji Mateuszowej	111
Teologia narracji Łukaszowej	127
Zakończenie.	133
Aneks 1	
Krytyka tekstu.	139
Aneks 2	
Synopsa i tłumaczenie.	153
Bibliografia	159

WYKAZ SKRÓTÓW

1QH	–	Księga Hymnów z Qumran
AL	–	Attende Lectioni
BB	–	Biblioteka Biblijna
BhTh	–	Beiträge zur historischen Theologie
Bib	–	<i>Biblica</i>
BiVeVi	–	Biblioteka „Verbum Vitae”
BSt	–	Biblische Studien
BT	–	<i>Biblia Tysiąclecia</i> , wyd. V
BZ NF	–	<i>Biblische Zeitschrift. Neue Folge</i>
HThK	–	Herders Theologischer Kommentar zum Neuen Testament
JETS	–	Journal of the Evangelical Theologi- cal Society
KEK	–	Kritisch–Exegetischer Kommentar über das Neue Testament
LXX	–	Septuaginta
NKB NT	–	<i>Nowy Komentarz Biblijny. Nowy Tes- tament</i>
NTSupp	–	<i>Novum Testamentum. Supplementum</i>
NF	–	Neue Folge
NT	–	Nowy Testament

PSB	–	Prymasowska Seria Biblijna
SBLSS	–	Society of Biblical Literature. Semeia Studies
SBP	–	Series Biblica Paulina
SMWTUŚ	–	Studia i Materiały Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach
SNT	–	Studien zum Neuen Testament
STB	–	<i>Słownik teologii biblijnej</i>
StB (K)	–	Studia Biblica (Kielce)
StEł	–	Studia Ełckie
THNT	–	Theologischer Handkommentar zum Neuen Testament
TNT	–	<i>Teologia Nowego Testamentu</i>
VV	–	Verbum Vitae
WMANT	–	Wissenschaftliche Monographien zum Alten und Neuen Testament
WST	–	Warszawskie Studia Teologiczne
ZNW	–	<i>Zeitschrift für die neutestamentliche Wissenschaft</i>

Zdaliśmy sobie sprawę z tego, że jesteśmy w jednej łodzi, wszyscy słabi i zdezorientowani, ale jednocześnie ważni i niezbędni, wszyscy wezwani, by wiosłować razem, wszyscy potrzebujący wzajemnego pokrzepienia. W tej łodzi... jesteśmy wszyscy. Jak ci uczniowie, którzy jednym głosem mówią załęczni: „Giniemy”, my również dostrzegliśmy, że nie możemy iść naprzód każdy osobno, na własną rękę, ale tylko razem. (...)

Podczas gdy uczniowie są naturalnie zaniepokojeni i zrozpaczeni, On jest na rufie, tej właśnie części łodzi, która zatapia się najpierw. I co robi? Mimo zamieszania spokojnie śpi, ufny w Ojca (...). Kiedy zostaje obudzony i po tym, jak uspokaja wiatr i wody, zwraca się do uczniów z wyrzutem: *Czemu tak bojaźliwi jesteście? Jakże brak wam wiary!* (...)

Na czym polega brak wiary uczniów, który jest przeciwstawiony ufności Jezusa? Oni nie przestali wierzyć w Niego, przecież Go wzywają (...): *Nauczycielu, nic Cię to nie obchodzi, że giniemy? Nic Cię to obchodzi* – myślały, że Jezus się nimi nie interesuje, że nie troszczy się o nich. (...) To jest zdanie, które rani i wywołuje w sercu burzę. Poruszyło z pewnością również Jezusa. Bo nikt go nie obchodzim bardziej niż Jego. Istotnie, kiedy go wzywają, ratuje swoich załamanych uczniów.

Franciszek, Modlitwa na Placu św. Piotra o ustanie pandemii
Ludzkość na wzburzonym morzu (27 marca 2020 r.),
„L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 4 (2020), s. 4.

WSTĘP

Opowiadanie o uciszeniu burzy na jeziorze jest jednym z najbardziej znanych fragmentów Ewangelii. Chętnie odwołują się do niego kaznodzieje, homileci i katecheci, interpretując najczęściej całe zdarzenie w duchu eklezjologicznym. W tej spopularyzowanej interpretacji łódź symbolizuje Kościół, a wzburzone wody jeziora – świat. W łodzi znajduje się Chrystus, który czasami wydaje się spać, gdyż szalejące burze dziejowe wydają się zatapiać Kościół. Jednakże obecność w nim Pana *przez wszystkie dni, aż do skończenia świata* (Mt 28,20) sprawia, że *bramy piekielne go nie przemogą* (Mt 16,18).

Powyższa interpretacja, mająca charakter metaforyczno-alegoryczny, jest bardzo piękna i obrazowa, jednakże nie wyczerpuje w pełni treści zawartej w tym opowiadaniu ewangelicznym. Takie uproszczone podejście nie uwzględnia różnic

pomiędzy trzema przekazami wspomnianego wydarzenia z życia Jezusa i Jego uczniów. Każdy z synoptyków opisał je trochę inaczej, akcentując odmienne szczegóły. W związku z tym powstaje pytanie, jakimi intencjami kierowali się ewangelisci, redagując tak, a nie inaczej opowiadanie o uciszeniu burzy na jeziorze, kiedy je włączali do swoich Ewangelii? Na te pytania ma odpowiedzieć niniejsza publikacja, będąca zmienioną i zaktualizowaną wersją pracy licencjackiej napisanej w 1997 r. pod kierunkiem ks. prof. dr. hab. Romana Bartnickiego pt. *Idee teologiczne ewangelistów w opisach burzy na jeziorze* (Mk 4,35–41 i par.) na Papieskim Wydziale Teologicznym w Warszawie. Szczegółowa egzegeza tych opowiadań pozwala odkryć bogactwo zawartych w nich treści teologicznych, które przy pobieżnej lekturze mogą pozostać niezauważone.

W celu realizacji postawionego zadania została zastosowana przede wszystkim metoda historii redakcji, polegająca na oddzieleniu w tekście materiału pochodzącego z tradycji od elementów wprowadzonych przez ostatecznego redaktora (materiał redakcji). Po odróżnieniu tych warstw

autor podejmuje próbę odnalezienia zawartych w nich idei teologicznych¹.

Metoda historii redakcji (*Redaktionsgeschichte*) zaczęła być stosowana w egzegezie w połowie XX w. Do jej pionierów należy egzegeta protestancki G. Bornkamm. On jako pierwszy zwrócił uwagę na potrzebę zastosowania nowego podejścia do tekstu, publikując w 1948 r. artykuł na temat Mateuszowego opowiadania o burzy na jeziorze². Dokonał w nim, posługując się

¹ Zob. R. BARTNICKI, *Ewangelie synoptyczne. Geneza i interpretacja*, Warszawa 1996², s. 152–156; autor przedstawia tam powszechność stosowania tej metody i jej główne zasady. Ponadto pomoc metodologiczną stanowiły: W. EGGER, *Methodenlehre zum Neuen Testament. Einführung in linguistische und historisch-kritische Methoden*, Leipzig 1989; *Metodologia Nowego Testamentu*, red. H. LANGKAMMER, Pelplin 1994. Por. także: W. EGGER, P. WICK, *Methodenlehre zum Neuen Testament. Biblische Texte selbständig auslegen*, Freiburg–Basel–Wien 2011, s. 255–268; J. CZERSKI, *Metodologia Nowego Testamentu*, Opole 2012, s. 133–140; S. SZYMIK, *Współczesne modele egzegezy biblijnej*, Lublin 2013, s. 40–43; R. BARTNICKI, K. KŁÓSEK, *Metody interpretacji Nowego Testamentu. Wprowadzenie*, Kraków 2014, s. 126–157.

² G. BORNKAMM, *Die Sturmstillung im Matthäusevangelium*, „Wort und Dienst NF” 1 (1948) s. 49–54. Artykuł ten był później wielokrotnie drukowany m.in.

metodą historii redakcji, porównania wersji Mateuszowej z Markową, wskazując na redakcyjną pracę pierwszego z ewangelistów i związaną z tym interpretację³. Niektóre wnioski Bornkamma zostały wykorzystane w niniejszej publikacji.

Z literatury przedmiotu ważną pozycją jest artykuł poświęcony Markowej i Mateuszowej narracji o uciszeniu burzy na jeziorze, ukazujący je w świetle krytyki form, historii redakcji i analizy strukturalnej⁴. Okazał się on bardzo pomocny przy poszukiwaniu materiału tradycji i elemen-

w: G. BORNKAMM, G. BARTH, H.J. HELD, *Überlieferung und Auslegung im Matthäusevangelium*, WMANT 1, Neukirchen-Vluyn 1975⁷, s. 48–53. W tej ostatniej pozycji znajduje się również interesujące obszerne opracowanie: H.J. HELD, *Matthäus als Interpret der Wundergeschichten*, s. 155–288.

³ Zob. także dyskusję z G. Bornkammem: P.E. FEILER, *The Stilling of the Storm in Matthew. A Response to Günther Bornkamm*, JETS 26 (1983), s. 399–406.

⁴ B.M.F. VAN JERSEL, A. LINMANS, *The Storm on the Lake Mk 4,35–41 and Mt 8,18–27 in the Light of Form Criticism, „Redaktionsgeschichte” and Structural Analysis*, [w:] *Miscelanea Neotestamentica II*, NTSuppl 48, Leiden 1978, s. 17–48.

tów redakcyjnych, zwłaszcza w tekście Marka⁵. Natomiast opracowanie francuskiego egzegety i teologa Xavier Léon-Dufoura poświęcone wybranym fragmentom Ewangelii synoptycznych, w tym analizowanym tu opowiadaniom, wydatnie przyczyniło się do odczytania teologii ewangelistów⁶.

Z kolei na związek opowiadania o burzy na jeziorze z historią Jonasza zwrócił uwagę w swoim dziele R. Pesch, komentując w tym kluczu niemalże całą perykopę Marka i dochodząc do interesujących wniosków, które zostały także tutaj przedstawione⁷. W 2000 r. zostało opublikowane obszerne studium na temat wpływu wczesnopalestyńskich tradycji judaistycznych z Jon 1 na Mk 4,35–41, jednakże nie zostało ono tutaj uwzględnione, ponieważ wykracza daleko poza

⁵ W międzyczasie ukazał się również artykuł poświęcony przekazowi Markowemu, podkreślający chrystologiczny i eklezjologiczny aspekt perykopy: A. JAŚKO, *Jezus Panem natury – analiza egzegetyczna Mk 4,35–41*, StEł 9 (2007), s. 291–311.

⁶ X. LEON-DUFOUR, *Études d'Évangile*, Lyon 1965 (Parole de Dieu), s. 149–182.

⁷ R. PESCH, *Das Markusevangelium* (HThK II/1), Freiburg–Basel–Wien 1976, s. 267–277.

ramy tej pracy⁸. W 2007 r. aluzje do Księgi Jona-
sza w tekstach NT omówił M.A. Powell⁹.

Należy ponadto odnotować kilka opracowań
podejmujących temat badanych perykop, jed-
nakże pod innym kątem, nie uwzględnianym
w niniejszej publikacji.

Jedni badali teologię opowiadań o burzy na
morzu w dwudziele Łk–Dz, poddając analizie
fragmenty: Dz 27 oraz Łk 8,22–25 i próbując
odpowiedzieć na dwa pytania: jakie teologiczne
treści mogli usłyszeć mieszkańcy basenu Morza
Śródziemnego, słuchając tych opowiadań? W jaki
sposób teologiczne wnioski pasują do całości
Łukaszowego dzieła?¹⁰

Inni skoncentrowali uwagę na spotkaniach
uczniów znajdujących się z Jezusem w łodzi (tzw.
boat encounters), porównując ze sobą trzy opowia-
dania: o burzy na jeziorze (Mk 4,35–41 i par.),

⁸ R.D. AUS, *The Stilling of the Storm. Studies in Early Pa-
lestinian Judaic Traditions*, Binghamton 2000 (zwł. s. 3–55).

⁹ M.A. POWELL, *Echoes of Jonah in New Testament*,
„Word and World” 2 (27) 2007, s. 157–164.

¹⁰ C.H. TALBERT, J.H. HAYES, *A Theology of Sea Storms
in Luke–Acts*, [w:] *Jesus and the Heritage of Israel. Luke’s
Narrative Claim upon Israel’s Legacy*, ed. D.P. MOESSNER,
Harrisburg 1999, s. 267–283.

o Jezusie kroczącym po jeziorze (Mk 6,45–52 i par.) oraz o rozmowie Jezusa z uczniami w łodzi po drugim cudzie rozmnożenia chleba (Mk 8,13–21 i par.)¹¹.

Jeszcze inni zajmowali się odczytaniem perykopy w kontekście ekologicznym, ukazując słaby punkt, którym są granice, które budujemy między człowiekiem, a tym, co nim nie jest, oraz tym, co jest Boskie. Dla czytelników Ewangelii Mateusza Bóg jest w Jezusie i przez Niego nie tylko z ludzką wspólnotą, ale ze wspólnotą całej Ziemi. Okrzyk uczniów: *Panie, ratuj, giniemy!* (Mt 8,25) interpretowany jest jako krzyk współczesnych ludzi wobec różnych niszczących, dewastujących środowisko katastrof: powodzi, trzęsień ziemi, tsunami... One kształtują wspólnoty, a także relację przynależności do wspólnoty całej Ziemi¹².

¹¹ T. MANJALY, *'Boat Encounters' as Exclusive Space for 'Jesus–Disciples' Relationship*, [w:] *Like Watered Garden. A Festschrift for Prof Rev Dr. Lucien Legrand MEP on his 90th Birthday*, t. 2, ed. S. SAVARIMUTHU I IN., Bengaluru 2017, s. 17–37. Autor tego artykułu postawił przed sobą następujący cel: „We shall look at these texts in order to identify some aspects of discovering Jesus by disciples”.

¹² E.M. WAINWRIGHT, *„Save Us! We Are Perishing!”: Reading Matthew 8:23–27 in the Face of Devastating Floods*,

W końcu nie można pominąć opracowań nawiązujących do alegorycznej interpretacji Ojców Kościoła, które ukazały się w ostatnim czasie, a do których zasadniczo się nie odnoszę.

Mam tu przede wszystkim na myśli pracę doktorską R. Wróbla, która ukazała się drukiem w 1999 r.¹³, a później w 2010 r. po raz drugi, ale w wersji przepracowanej i uzupełnionej¹⁴. Autor koncentruje się na perykopie Markowej i poza podaniem licznych odniesień do realiów starożytnych i egzegezy patrystycznej wnosi nowe, bogate treści, przede wszystkim jeśli chodzi o praktykę kaznodziejską i homiletyczną.

Natomiast K. Bardski w swoim artykule, stosując metodę analizy narracyjnej, odkrywa motywy literackie tekstu szczególnie podatne na twórczy proces symbolizacji. Następnie konfrontuje je ze świadectwami różnych epok chrześcijaństwa,

[w:] *Bible, Borders, Belonging(s). Engaging Readings from Oceania*, SBLSS 75, ed. J. HAVEA, D.J. NEVILLE, E.M. WAINWRIGHT, Atlanta 2014, s. 21–37.

¹³ R. WRÓBEL, *Uciszenie burzy. Perykopa o uciszeniu burzy (Mk 4,35–41) i jej zastosowanie w polskim przepowiadaniu posoborowym. Studium biblijno-homiletyczne*, Kraków 1999.

¹⁴ TENŻE, *Ostatnia deska ratunku*, Kraków 2010.

by na końcu postawić pytanie o aktualność tych interpretacji i przedstawić kilka nowych propozycji interpretacji perykopy w kluczu alegoryczno-symbolicznym¹⁵.

Niniejsze opracowanie natomiast, wykorzystując metodę historyczno-krytyczną, poddaje analizie wszystkie trzy przekazy synoptyczne o burzy na jeziorze.

Najpierw opowiedziane w Ewangeliach synoptycznych wydarzenie zostanie ukazane na tle literatury pozabiblijnej – żydowskiej i hellenistycznej, a także na tle niektórych tekstów biblijnych odnoszących się do podobnego tematu cudownego ocalenia z niebezpieczeństwa na morzu. Wskazane zostaną pewne oryginalne cechy opowiadań ewangelicznych. Następnie dokładniej przyjrzymy się biblijnej narracji o Jonaszu, która zawiera wiele elementów paralelnych do tych ewangelicznych o uciszeniu burzy. Postaramy się wskazać i podobieństwa i różnice między nimi oraz możliwość ewentualnego wpływu księgi starotesta-

¹⁵ K. BARDSKI, *Chrystus jako Zbawiciel w alegoryczno-symbolicznej interpretacji epizodu uciszenia burzy (Mt 8,23–27; Mk 4,35–41; Łk 8,22–26)*, VV 1 (2002), s. 201–226.

mentalnej na powstanie analizowanych opowieści nowotestamentalnych.

Chcąc odkryć teologię poszczególnych ewangelistów w ich opowiadaniach o cudzie uciszenia burzy na jeziorze, podejmiemy próbę odnalezienia materiału pochodzącego z tradycji i materiału pochodzącego z redakcji. Najpierw ukażemy prawdopodobne formy pierwotne tych narracji, które stanowią podstawowy materiał tradycji. Następnie postaramy się wskazać elementy redakcyjne zawarte, kolejno, w perykopach u Marka, Mateusza i Łukasza, które z kolei umożliwią odkrycie idei teologicznych synoptyków.

Po wskazaniu w opowiadaniach o burzy na jeziorze elementów pochodzących z tradycji i redakcji (oczywiście z pewnym tylko prawdopodobieństwem), spróbujemy wreszcie ukazać idee teologiczne poszczególnych ewangelistów w świetle ich pracy redakcyjnej. Najpierw przyjrzymy się teologii przekazu pierwotnego, następnie podejmiemy próbę odczytania teologicznego przesłania trzech wersji synoptycznych naszych perykop, zaczynając od Marka, na którym, zgodnie z teorią dwóch źródeł, opierali się Mateusz i Łukasz. Wpływ pierwszego na pozostałych synop-

tyków jest wyraźnie widoczny w opisach cudów, w tym także w badanym przez nas opowiadaniu o uciszeniu burzy.

W aneksie 1. został umieszczony oryginalny tekst grecki badanych opowiadań w oparciu o wydanie krytyczne Nestle-Alanda wraz z uzasadnieniem przyjętych lekcji (krytyka tekstu).

W aneksie 2. ewangeliczne narracje zostały przedstawione w układzie synopsy – zarówno w języku greckim, jak i polskim – w taki sposób, że można łatwo uchwycić różnice pomiędzy poszczególnymi wersjami synoptycznymi, co odzwierciedla pracę redakcyjną ewangelistów.